

1. *Брызгунова Е. А.* Фонологический метод в интонации // Интонация ; Вища школа. – Киев, 1978. – 239, [1] с.; *Зиндер Л. Р.* Общая фонетика: Учебное пособие. – М., 1979. – 312 с.; *Кривнова О. Ф.* Ритмизация и интонационное членение текста в «процессе речи-мысли» (опыт теоретико-экспериментального исследования) : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. Наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Кривнова Ольга Федоровна ; Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – Москва, 2007; *Кучеренко І. К.* Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2. вид., уточнене й доп. – Вінниця : Поділля. – 2000, 2003. – 464 с.; *Щерба Л. В.* Фонетика французского языка. Очерк французского произношения в сравнении с русским. Пособие для студентов ф-тов иностр. языков – Ленинград, 1939. – 280 с.

Рудько Л.П., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗВЕРТАННЯ ЯК ОДИНИЦЯ ВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В цій статті звертання аналізується як одиниця вербальної комунікації у драматичних творах. З точки зору прагматики звертання виступають особливою групою номінацій, що несуть велике комунікативне навантаження. В статті подаються основні поля спілкування, аналізуються специфічні закони мовленнєвого впливу на читача та обмірковуються комунікативно-прагматична специфіка звертань у п'єсах.

Ключові слова: комунікативний акт, читач, гетеронімінативність, імпліцитна інформація.

В данной статье обращение анализируется как единица вербальной коммуникации в драматических произведениях. С точки зрения прагматики обращения выступают обособленной группой номинаций, которые несут большую коммуникативную нагрузку. В статье представлены основные поля общения, анализируются специфические законы языкового влияния на читателя и осмысливается коммуникативно-прагматичная специфика обращений в пьесах.

Ключевые слова: коммуникативный акт, читатель, гетерониминативность, имплицитная информация.

Addresses in the plays are analyzed as a unit of verbal communication in this thesis. From the point of view of pragmatics addresses are viewed as a specific group of nominations that have a great communicative loading. Here are given the main fields of communication and specific laws of influence on the reader are being analyzed. Also communicative-pragmatic peculiarities of addresses are under study.

Key words: communicative act, reader, heteronominativity, implicit information.

Як різновид людської діяльності комунікативний акт обов'язково передбачає наявність двох сторін: суб'єкта та об'єкта процесу комунікації, а взаємодія трьох основних компонентів (суб'єкт – інформація – об'єкт) створює єдиний комунікативний ланцюжок. Але у художньому тексті з'являється і четвертий компонент – читач (або глядач), котрий розкодує імпліцитну інформацію, що передають один одному учасники комунікації за допомогою того мовного матеріалу, який надав у їх розпорядження автор твору.

Такі художні елементи як безпосереднє звертання до глядача, є досить вагомим засобом зосередити увагу глядача на тій чи іншій проблемі, наштотхнути, підказати розв'язання якоїсь проблеми, вплинути на світогляд потенційного глядача.

Але сучасна драматургія відмовилась від такого прийому, що порушує реалізм сценічного дійства. Тому у п'єсах, як правило, немає таких форм прямого виходу автора на глядача і лише зрідка зустрічаємо в завуальованій композиційно вмонтованій формі такі прийоми, як прийом ведучого.

Таким чином, зміст п'єси є імплікований у діалогах персонажів, тобто закодований глибше, ніж у недраматичному творі, а тому комунікативно-прагматична спрямованість п'єси розкривається глядачеві більш складним шляхом порівняно з творами інших жанрів.

Оскільки діалог та полілог відбивають особливості розмовної мови, мовлення, то вони охоплюють не лише нейтральний шар лексики, а й лексику оцінного характеру, яка найчастіше вживається для стислої, комплексної характеристики референта. З розвитком подій у художньому виражене власною чи загальною назвою звертання по мірі його просування в тексті нанизують додаткові іменування героя.

Гетероніміативність персонажів п'єс пов'язана з тим, що вони потрапляють у різні життєві ситуації, контактують з різними партнерами по комунікації, а усяка зміна призводить до обов'язкової заміни найменування у звертанні, оскільки різні комуніканти демонструють різне ставлення до свого співрозмовника.

З розгортанням подій у п'єсі об'єкт самохарактеризується у своїх вчинках, у стосунках з людьми, з життям, розкриває свій духовний світ і дає можливість глядачеві (читачеві) скласти враження про нього, а оскільки звертання називає цей об'єкт, то, звісно, еволюція образу веде до еволюції звертання.

Вибір певної спрямованості у іменуванні персонажів через звертання виражає авторську інтенцію. Увібравши інформацію змістовного та контекстуального характеру, звертання репрезентує імпліцитну авторську модальність і виступає безпосереднім виразником прагматичної настанови. Проте один і той же текст через множинність адресатів може сприйматися по-різному, діяти на читачів неоднаково, бо їх сприйняття має вибірковий характер в залежності від особи адресата. Драматург передбачає збірний образ читача (глядача), який стає носієм прагматичної спрямованості художнього твору, причому звертання виступає своєрідним каналом зв'язку між реципієнтом-глядачем (читачем) та відправником інформації – автором.

На сцені один персонаж звертається до іншого, а в залі по цьому звертанню глядачі не лише роблять висновок про стосунки між персонажами (текстова інформація), а й формулюють своє ставлення до них, тобто те ставлення, яке їм підказує автор (підтекстова інформація).

Осмисливши звертання в драматургії, ми вважаємо правомірним представити основні поля спілкування: по-перше, маємо поле презентації(інформації) дійових осіб, тобто

поле автора. У цьому полі рідко коли буває присутнім контекст звертання, натомість представлено лише монологічне мовлення драматурга, бо він вводить читача у ту атмосферу, де відбуватиметься подія. Часом поле інтродукції, яке включає пролог і епілог, роз'яснює ту чи іншу політичну ситуацію, обстановку, певні події – у Б.Шоу з незмінним натяком на сучасне життя Англії. Так, зокрема п'єса “Ceasar and Cleopatra” починається великим монологом-звертанням єгипетського бога Ра, а насправді – це маска самого драматурга, яка дає йому змогу звернутися до глядацької аудиторії.

Майстерність Б.Шоу як драматурга відзначається особливим новаторством, і це стверджується таким способом використання «завуальованих» форм для висловлювання авторської думки.

До другого поля відносимо авторські ремарки, котрі не містять ніяких звертань, хоч і накопичують інформацію про героїв п'єси. Ремарки Б.Шоу, зокрема вступні, подекуди розростаються у великі і досить змістовні тексти, що значно наближають читача до сприйняття третього поля п'єси – поля мовленнєвої діяльності персонажів. В монологіях, діалогах та полілогах разом з розвитком сюжетної лінії вимальовуються герої, подаються їх оцінки, характеристики. При цьому в багатоплановому прагматичному навантаженні тексту п'єси досить чітко проявляються як у всьому тексті, так у значній мірі в звертаннях, чотири лінії: «персонаж – персонаж», «автор – персонаж», персонаж – глядач», «автор – глядач», проте всі вони наявні у третьому полі, а в деякій мірі і в першому, де також несуть великий обсяг комунікативно-прагматичного навантаження.

П'єса, як і будь-який вид комунікативного акту, обов'язково передбачає наявність комунікативного ланцюжка, який може мінятися залежно від комунікативно-прагматичного спрямування п'єси та інтенції драматурга. Лінії «персонаж – персонаж» може поглинути лінії «автор – персонаж» та «автор – глядач». Поєднання комунікантів варіюється залежно від інтенції автора та комунікативного задуму п'єси. Саме тут комунікативно – прагматичний потенціал звертань зростає, оскільки автор висловлює свої думки через підставний персонаж.

Аналіз звертань у п'єсах по лінії «персонаж-персонаж» дає підстави визначити два адресні аспекти. Перший аспект – це текстова експліцитна інформація, адресована одним персонажем іншому, вона ніби лежить на поверхні, а другий – підтекстова імпліцитна інформація, спрямована на глядача (читача), яку треба читати поміж рядками. Звертання виникло з потреби комунікативної прагматики, воно часто концентрує в собі лівову частку прагматичного заряду, вбирає в себе найголовніші його інформативні елементи.

Безперечно, більшість звертань, що утворюють групу «персонаж-персонаж», обмежена експліцитним аспектом, що цілком закономірно для п'єси. Але й імпліцитний компонент, який йде від автора до глядача, простежується в тих звертаннях, котрі експліцитно адресовані одним персонажем іншому, у випадках, коли зміна ситуації спілкування веде до суттєвої зміни форм звертання. Таких змін форм звертання з розвитком сюжету вимагає комунікативна ситуація, що складається на сцені.

Разом з тим ці зміни стають виразними сигналами, скерованими до глядача, стають прагматичними маркерами певних етапів розвитку стосунків персонажів та навіть несуть попередню інформацію про подальший розвитку сюжету. Таким чином, комунікативна прагматика звертання одного персонажа до іншого (а лінія «персонаж-персонаж» майже повністю домінує в системі звертань) нерідко доповнюється прагматикою сприйняття, котра скерована автором на глядача. І хоч ця прагматика сприйняття практично завжди

виявляється прихованою, імпліцитною, її питома вага в семантичному обсязі звертань може значно переважати.

Авторська прагматична настанова передбачає не лише відбір необхідних звертань, а й їх системну організацію, яка накреслює стратегію автора-драматурга. За мовленнєвою поведінкою персонажа стоїть авторська праця, що створила цю поведінку, а в цьому, власне, і полягає творча прагматика, тобто інтенція автора. Коли адресант, тобто персонаж, за яким стоїть автор, дібравши необхідне звертання, досягає своєї мети, (спонукати до дії, переконати когось у чомусь, отримати відповідь, домогтися чогось і таке інше) – тоді ми можемо говорити про ефективний мовленнєвий вплив.

Існують специфічні закони мовленнєвого впливу, котрими можна досить вигідно користуватися, якщо майстерно їх застосовувати. Одним з найбільш ефективних прийомів, що належать до арсеналу засобів мовленнєвого впливу, є, як зазначав Дейл Карнегі, фактор наймення. Звертання до адресата по імені з огляду на прагматичну настанову діє на нього значно ефективніше. Прагматична функція-формул, звертань полягає в тому, щоб, по-перше, посилити комунікативну позицію адресанта, по-друге, виділити, підкреслити особливість, виключність адресата і цим досягти певної мети.

Варіативність засобів іменування особи широко використовується автором з метою характеристики героя. Гетеро номінації персонажів притаманна цілеспрямованість через серію моносуб'єктних або полісуб'єктних номінацій. Ці серії номінацій, створюючи своєрідну ономастичну парадигму, передають різні погляди на персонаж, і є чудовим засобом портретизації героїв п'єси.

Драматург моделює свій твір залежно від імовірного глядача, котрий фактично й стає адресатом прагматичної спрямованості тексту п'єси. І, отже, так чи інакше, створює на заданому п'єсою матеріалі свою прагматику сприймання тексту. Автор кодує інформацію для глядача через репліки персонажа, і ця інформація не лежить на поверхні, а залишається імпліцитною, але практично сигналом, що дозволяє читачеві розкодувати її згідно зі своїм тезаурусом.

Комунікативна стратегія драматурга впливає на вибір певних звертань, які стають найбільш ефективною формою реалізації прагматичної настанови автора. Персонаж та його мовленнєва діяльність, за якими проглядає автор, є ключовою ланкою комунікативного процесу, прагматично націленого на глядацький зал.

Тут на лінію «автор-глядач» нашаровується інша лінія – «персонаж-глядач». Автор прагне реалізувати свою комунікативну настанову – викликати у реципієнта (аудиторії) певні емоції, передати йому свої думки, примусити думати, зіставляти. Отже, звертання в устах персонажів є своєрідним каталізатором комунікативного впливу на глядача.

Аналізуючи звертання як одиницю вербальної комунікації у драматичних творах, ми розглядаємо його в комунікативному ланцюжку з залученням кінцевої ланки – читача (глядача).

Створена автором лінія «автор-персонаж» не тільки не перешкоджає, а навпаки, сприяє цілковитому залученню адресата (у нашому випадку аудиторію) у вигаданий світ квазіреальності.

Для драматурга важливо максимально зменшити розмаїтість глядацького сприймання, і вся прагматична інтенція підкоряється цій меті. Майстерне використання вдало підібраних звертань значно сприяє подоланню антонімії, що лежить на комунікативній лінії «автор-

глядач». Практично всі мовні засоби мають комунікативно-прагматичну настанову, але, мабуть, лише мовленнєвий статус звертань так широко поєднує в собі прагматичну силу номінацій цих одиниць з комунікативно-прагматичним потенціалом експресивних одиниць.

Звертання з точки зору прагматики виступають особливою групою номінацій, оскільки вони збагачують, насичують текст емоційними компонентами, несучи при цьому комунікативне навантаження, яке пов'язане з інтенцією драматурга. Оскільки звертання направлені в кінцевому рахунку до поза текстової дійсності, тобто до читача (глядача), їх значимість у художньому тексті підноситься тим, що вони підказують читачеві (глядачеві) тональність, емоційний рівень та інші параметри зображуваних подій. Комунікативно-прагматична специфіка звертань полягає, перш за все, в особливій напрузі їх потенціалу, бо звертання є точками перетину інформаційних та емоційно-експресивних засад.

Савеленко Л.М., здобувач,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РОЛЬ ОНОМАСТИЧНОГО КОМПОНЕНТА У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОЇ ЗНАЧУЩОСТІ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ЧИСЛА ІМЕННИКА В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

У статті розглянуто особливості вживання форм множини власних іменників у поезії постмодерну. З'ясовується роль ономастичного компонента в створенні образної виразності поетичних творів.

Ключові слова: авторська словоформа, естетична значущість, ім'я власне, числова парадигма.

В статье рассматриваются особенности употребления форм множественного числа имен собственных в поэзии постмодернизма. Выясняется роль ономастического компонента в создании образной выразительности поэтических произведений.

Ключевые слова: авторская словоформа, эстетическая значимость, имя собственное, числовая парадигма.

The present article deals with the particularities of plural forms of proper names in the postmodern poetry. The research reveals the role of onomastic component in the creation of figurative expressivity of poetic essays.

Key words: author's word form, aesthetic significance, proper name, numerical paradigm.

Семантичні особливості власних назв зумовлюють своєрідність їхніх морфологічних властивостей. Межа між власними і загальними іменами у поетичній творчості постмодерну непостійна і рухлива. Власні імена часто використовуються для узагальненого позначення однорідних предметів і при цьому стають загальними. Перехід власних імен у загальні в розмовній мові іноді пов'язаний із їхньою високою